

УДК 821
ББК 84(4 Вел)
Д62

Дойл А.К.

Д62 Нотатки про Шерлока Холмса : Оповідання /
пер. з англ. М. Дмитренка. — К. : Компанія ОСМА,
2015. — 304 с.

ISBN 978-966-923-045-4

Зібрання з одинадцяти оповідань про неперевершеного детектива Шерлока Холмса та його вірного супутника доктора Вотсона, яке вперше побачило світ у 1894 році.

Передмову до цього видання написав автор сценарію міні-серіалу «Шерлок» Стів Томпсон.

УДК 821
ББК 84(4 Вел)

This book is published to accompany the television series entitled *Sherlock*, first broadcast on BBC1 in 2011.

Sherlock is a Hartswood Films production for BBC Wales, co-produced with MASTERPIECE.

Executive Producers: Beryl Vertue, Mark Gatiss and Steven Moffat

BBC Executive Producer: Bethan Jones

MASTERPIECE Executive Producer: Rebecca Eaton

Series Producer: Sue Vertue

First published by BBC Books in 2012, an imprint of Ebury Publishing.

A Random House Group Company.

Introduction © Steve Thompson

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, whether electronic, mechanical, photocopying, recording or other kind, without the prior permission in writing of the owners.

Усі права застережено. Жодну частину цієї публікації не можна відтворювати, зберігати в системі пошуку інформації чи передавати в будь-якій формі будь-яким способом — електронним, механічним, ксерокопіюванням або іншим способом — без попереднього письмового дозволу власника.

ISBN 978-966-923-045-4

© ТОВ «Компанія ОСМА», 2015

Передмова

Кожен палкий прихильник Холмса може пригадати свою першу зустріч із цим персонажем. Для мене це був липень 1977 року.

На той час мені десять років (типовий для 70-х розбишака, водолазка в обтяжку, брюки-кльош та жахлива зачіска). Тато повіз нас на канікули в Камбрію. Погода непроглядно похмура. Ми зупинились у переобладнаному корівнику — в ті дні під «переобладнаним» малось на увазі, що його злегка помили водою зі шланга. Ми з сестрою, знесилені цілоденним спогляданням за дощем, скиглимо від нудьги. Єдиний порятунок — чорно-білий телевізор в кутку нашої спальні, стіни якої вкриті вологими плямами. На BBC 2 «сезон Холмса» — проводять повторний показ усіх фільмів з Ретбоуном/Брюсом. Щовечора нова серія. Це було вперше, коли я побачив його. На зернистому екрані переносного телевізора. В коров'ячому хліві.

Бейзіл Ретбоун і є Шерлоком Холмсом. М'які манери; шляхетний профіль; його глибокий голос заворожує. Я сиджу приголомшений, у повному захваті від його красномовного генія. Я не бачив нічого подібного. Він може визначити, що було скоєно злочин, лише кинувши погляд на шар фарби на головці гвинта. Він може розповісти всю історію життя чоловіка, роздивляючись старий набалдашник на кінці його ціпка. І я так хочу! Вперше в житті я збагнув, що бути розумним — це круто і сексуально. Шерлок Холмс заманює мене в небезпечний та екзотичний світ — світ, у якому злочинці не просто

вдаряють вас свинцевою палицею по голові, а спочатку надсилають вам апельсинові кісточки, щоб нагнати на вас страху. (Я живо пригадую, як тремтів на дивані, коли дивився «Шерлок Холмс перед лицем смерті» — детектив, знятий за п'ятим оповіданням з цієї серії, «Обряд родини Масгрейвів».)

Забудьте про спокійну велич Озерного краю — я щовечора не можу дочекатись, коли потраплю до нашого корівника та увімкну телевизор. Шерлок Холмс — це та людина, з якою я хочу проводити весь час. Насправді, я хочу бути ним. Ми з сестрою стали Холмсом і Вотсоном — ми намагались вистежити майстерних злочинців, які пройдуть цією сільською місцевістю, домовляючись сховати вкрадені перли чи зламати хребта своїй наступній жертві. Злочинний світ ще ніколи не був таким привабливим. Вчора я хотів грати у рок-гурті. Сьогодні я хочу бути детективом. Судячи з усього (так каже мій тато), ці фільми були зняті за мотивами книжок. Тож коли канікули закінчилися, я зібрав усі свої кишенькові гроші та вирушив у WHSmith...

Кожен палкий прихильник Холмса може пригадати свою першу збірку оповідань. Моя була товстою антологією в дешевій паперовій обкладинці — чорній з червоним. Конан Дойл полонив мене з першої сторінки і більше не відпускав.

Вересень 2008 року. Тридцять один рік по тому. Звана вечеря (тепер я ходжу на звані вечері, тому що я вже дорослий). Це будинок Стівена Моффата в Лондоні. Я, Стівен, Марк Аттіс та наші супутниці життя. Стівену кортить розповісти мені про якийсь телевізійне шоу, яке вони виграли.

«Ми хочемо зняти серіал про сучасного Шерлока Холмса». Я енергійно киваю, одночасно думаючи: «Я правильно почув? Шерлок Холмс у двадцять першому»

сторіччі? Таке можливо? Адже Шерлок Холмс нерозривно пов'язаний зі своєю епохою. Його світ — це світ двоколок і туманного марева, газового світла та секретних шифрів, написаних кров'ю на стінах готичних будинків. Невже насправді можна перетягти Холмса — а він брикатиметься і волатиме — в сучасну епоху?»

Стівен, як завжди, налаштований дуже оптимістично: він радісно посилається на фільми з Ретбоуном, події у більшості з яких були перенесені в 1940-і роки. Якщо Ретбоуну це вдалось, то і ми зможемо. Чи хочу я написати сценарій для однієї з серій? Звичайно хочу! І ось, через три десятиріччя після мого першого знайомства з Бейзілом, мене запрошено перейняти естафету і зробити свій внесок — нехай і зовсім незначний — у спадщину Шерлока Холмса.

Мені хочеться вірити, що Дойлу сподобалося б те, що ми зробили у телевізійному серіалі «Шерлок» (ну добре, я можу так казати, тому що це було не моє дітище, а Стівенове та Маркове — я лише присусідився до них після приємної вечери). Дойл був продуктивним письменником — він написав п'ятдесят шість коротких оповідань і чотири великих, щоб познайомити нас із найкращим літературним детективом, але у нього були двоїсті стосунки зі своїм творінням. Він ніколи не вважав його своєю цінністю чи власністю. Спочатку Холмс був лише джерелом доходів — способом доповнити його докторську зарплатню: 50 000 слів, надісланих у видавництво «Ward and Lock», яке заплатило йому мізерні 25 фунтів в обмін на авторські права та публікацію в своєму щорічному різдвяному альманасі. Він випустив своє вражаюче творіння в світ, але саме світ сприяв створенню цієї легенди. Шерлок Холмс став предметом численних нових інтерпретацій, деяких з них — ще за життя Конан Дойла. І той не мав нічого проти.

Очевидним прикладом можна назвати мисливську шапочку. Вона не згадується в жодному з тих оповідань, які ви будете читати, вона абсолютно ніде не згадується. Сідні Педжет, ілюстратор «The Strand Magazine», мав пристрасть до таких головних уборів — саме він першим зобразив Холмса в одному з них. «Елементарно, Вотсо-не» — це фраза, яка часто асоціюється з Холмсом, але Конан Дойл ніколи її не використовував (Холмс вигукує «Елементарно!» чотири рази в оповіданнях, та й усе). Вигнута люлька — це доповнення, внесене актором, який грав Холмса на сцені. Він надавав перевагу люльці з манільського прядива перед традиційною моделлю, тому що був незграбним з реквізитом, а вигнуту було простіше тримати. Отже — ні мисливської шапочки, ні люльки, ні відомої фірмової фрази.

І помилки! Скільки дружин було у Вотсона? Десь від однієї до п'яти — текст тривожно суперечливий. А його рани на війні? Спочатку це було плече, а потім рана перемістилась на ногу. Але ми ніколи про це не замислювались. Засліплені характерами персонажів та їхніми пригодами, ми не звертали уваги на такі дрібниці.

Так що я не думаю, що Дойл розсердився б на нас за те, що ми дозволили собі деякі вільності з його творінням. Він був до цього звичний. Шекспірівські твори теж доволі часто оживляли сучасною інтерпретацією. Те, що позбавлений газового освітлення, туману і моторошної садиби, він, поза всяких сумнівів, залишається Шерлоком, свідчить про його велич. Його голос заглушає гомін натовпу.

Останнє оповідання в цій збірці має дуже доречну назву «Остання справа Холмса». (Хочу попередити: якщо ви ще не знаєте, чим все закінчиться, припиніть читати цю передмову. Просто зараз. Я серйозно.) Професор Моріарті бореться з Холмсом на смертельно небезпечному урвищі на краю Райхенбахського водоспаду у Швейцарії.

рії. Олівцевий малюнок Педжета, на якому два чоловіки борються не на життя, а на смерть, без сумніву, можна назвати одним із найбільш сповнених життя зображень людини. Дойл хвацько вбиває своє творіння в кінці цієї збірки. Не дивно, що він накликав на себе несамовитий гнів своїх читачів.

Мішки листів з погрозами прибували на поріг Дойлового будинку в Лондоні. Його засуджували в газетах. В пресі з'явилися карикатури із зображенням Дойла, який ридає над труною. Подейкували навіть, що на вулиці якась жінка відлупцювала його парасолькою. Врешті-решт, він був людиною, яка вбила їх улюбленого Шерлока Холмса. Дойл поїхав за кордон, щоб втекти від громадського гніву, але з кожним днем його рішучість слабшала. Чи змириться він з неминучим і воскресить Холмса до життя? Чи може це статись?

На жаль, ця передмова не поширюється на оповідання, які він написав пізніше. (Не хочу розголошувати кінцівку, але ви, напевно, здогадуєтесь, до чого я хилю. Врешті-решт, інші оповідання існують!) Якщо Конан Дойлу не вдалось утримати свого героя під землею, то мені хочеться вірити, що він пробачить наступним поколінням за те, що вони воскресили його в іншому вбранні. Він пробачить Бейзіла за те, що той носив фетрового капелюха і боровся з нацистськими шпигунами у Лондоні часів війни — все в ім'я Шерлока. Сподіваюсь також, що він пробачить і нас за костюми від Вествуд, за блоги, за смс-повідомлення та нікотинові пластирі.

Шерлока так просто не поховаєш — він звертається до нас із крижаних глибин Райхенбаха. Але всі наші сучасні варіації назавжди залишаться в тіні вишуканих першообразів Дойла. Насолоджуйтесь ними.

Срібнолобий

— Боюсь, Вотсоне, що мені доведеться їхати, — сказав Холмс, коли ми одного разу сиділи за сніданком.

— Їхати? Куди?

— На плато Дартмур, в Кінгс-Пайленд.

Я не здивувався. Насправді мене дивувало інше: чому він ще й досі не втрутився в цю екстраординарну справу, про яку гомоніла геть уся Англія. Цілими днями мій компаньйон походжав по кімнаті з опущеним на груди підборіддям і зсунутими до перенісся нахмуреними бровами, раз у раз натоптуючи свою люльку міцнющим чорним тютюном і залишаючись абсолютно глухим до всіх моїх запитань і зауважень. Свіжі випуски всіх газет, що їх нам надсилав хазяїн газетного кіоску, Холмс проглядав мигцем і зразу ж кидав у куток. Проте хоч він і мовчав, я чудово знав, про що саме він без кінця розмірковує.

Всі ці дні публіку цікавила проблема, яка не могла не привернути увагу Холмса з його аналітичним розумом, — неймовірне зникнення фаворита, учасника перегонів на Кубок Уессекса, і трагічне вбивство його тренера. І коли Холмс раптом оголосив про свій намір податись на місце драматичних подій, то це було саме те, чого я чекав і на що сподівався.

— Я був би просто щасливий поїхати з вами, якщо це вам не заважатиме, — мовив я.

— Мій дорогий Вотсоне, з вашого боку це буде для мене великою послугою, якщо ви поїдете. І я впевнений,

ви не марно проведете там час, бо в тій справі є чимало таких фактів, які роблять її унікальною. Ми ще встигнемо на поїзд, що відходить з Педдінгтонського вокзалу, а детальніше я розповім вам про цю справу в дорозі. Буду вам вдячний, якщо ви візьмете з собою ваш чудовий польовий бінокль.

Отак і трапилось, що приблизно через годину я вже сидів у кутку купе першого класу, і поїзд мчав мене в бік Ексетера, а Шерлок у дорожньому капелюсі з опущеними навушниками тим часом зосереджено й енергійно переглядав купу свіжих газет, куплених на вокзалі. Ми були вже далеко за Редінгом, коли він нарешті сунув останній примірник під сидіння й простягнув мені портсигар.

— Непогано їдемо, — зауважив він, поглядаючи то у вікно, то на годинник. — П'ятдесят три з половиною милі за годину.

— Я не стежив за дистанційними стовпчиками, — відгукнувся я.

— Я теж. Але відстань між телеграфними стовпами на цій лінії шістдесят ярдів, тож вирахувати швидкість нескладно. Ви, думаю, не пропустили справи про вбивство Джона Стрейкера й зникнення Срібнолобого?

— Читав про неї в «Телеграфі» й «Кроніклі».

— Це один з тих випадків, де мистецтво логічного мислення повинно бути застосовано насамперед для просіювання й відбору вже відомих фактів, а не для здобуття нових доказів. Трагедія настільки незвичайна, настільки рідкісна й зачіпає особисті інтереси стількох людей, що виникає безліч різних припущень, здогадів та версій. Складність тут у тому, щоб відокремити суть факту — абсолютно незаперечного факту — від прикрашань і перебільшень різних тлумачів і репортерів. Після того як ми станемо на цю міцну основу, наш обов'язок полягатиме в

тому, щоб визначити, які можна зробити висновки і що собою являють характерні деталі, на яких тримається вся таємниця. У вівторок ввечері я одержав дві телеграми — від полковника Росса, власника коня, і від інспектора Грегорі, який веде цю справу. Обидва просять моєї допомоги.

— У вівторок ввечері! — вигукнув я. — А сьогодні ранок четверга. Чому ви не поїхали туди вчора?

— Тому що припустився грубої помилки, мій дорогий Вотсоне. І боюсь, це трапляється зі мною значно частіше, ніж думають люди, які знають мене з ваших спогадів. А пояснюється моя помилка просто: я не вірив, що найкращого в Англії коня можна довго ховати від людського ока навіть у такій малонаселеній місцевості як північ Дартмура. Вчора я з години на годину чекав повідомлення, що коня знайдено і що його викрадач — убивця Джона Стрейкера. А коли настав сьогоднішній ранок і я побачив, що нічого не зроблено, тільки заарештовано молодого Фіцроя Сімпсона, то зрозумів: час діяти. І все ж я відчуваю, що вчорашній день не минув для мене марно.

— Отже, ви дійшли якихось висновків?

— Принаймні я добре розібрався в основних фактах тамтешньої події. Зараз я їх вам перелічу, бо найкращий спосіб пояснити суть справи полягає в тому, щоб розповісти про неї комусь іншому, крім того, я навряд чи зможу розраховувати на вашу допомогу, якщо ви не будете знати що й до чого.

Я відкинувся на подушки, попихкуючи сигарою, а Холмс, нахилившись уперед і натискаючи довгим вказівним пальцем на долоню лівої руки, щоб позначити пункт своєї розповіді зробив короткий огляд подій, що спричинились до нашої подорожі.

— Срібнолобий, — почав він, — свій родовід веде від Сомомі і має таку саму блискучу репутацію, як і його

ушавлений предок. Нині йому йде п'ятий рік. Своему щасливому хазяїну, полковнику Россу, він здобув по черзі один за одним усі призи. Аж до самого дня, коли сталося лихо, цього коня вважали фаворитом у перегонах на кубок Уессекса, ставки на нього робили три до одного. А втім публіка, яка грає на перегонах, завжди мала його за фаворита, і він ніколи її не розчаровував, а тому навіть у разі перегонів з гандикапом на нього ставили величезні суми. Отож зрозуміло, що є чимало людей, інтереси яких полягають у тому, щоб перешкодити Срібнолобому з'явитись біля прапора наступного вівторка.

Це, звичайно, чудово розуміли в Кінгс-Пайленді, де знаходиться стайня полковника для тренування бігових коней. Для охорони фаворита вжили всіх заходів. Його тренером був Джон Стрейкер, колишній жокей, який виступав на конях полковника Росса, поки не став занадто важким для них. Жокеєм він служив у полковника п'ять років, тренером – сім, і зарекомендував себе стриманим та чесним слугою. Стрейкерові підлягали три молоді помічники, бо стайня там маленька, всього на чотири коня. Один конюх цілу ніч пильнував у стайні, двоє інших спали на сіннику. В усіх трьох чудова репутація. Джон Стрейкер, який був одружений, мешкав у невеличкому будиночку, ярдів за двісті від стайні. Дітей у нього не було, він мав одну служницю й отримував доволі пристойну платню. Місцевість навколо Кінгс-Пайленда пустельна, тільки за півмилі на північ якийсь підрядчик з Тавістока збудував кілька будинків для хворих і тих, хто, можливо, захоче подихати чистим дартмурським повітрям. Сам Тавісток знаходиться за дві милі на захід, а по другий бік рівнини, також на відстані близько двох миль, у Мейплтоні, є ще одна стайня для тренування скакунів, більша ніж у Кінгс-Пайленді; належить вона лорду Бекоутеру, і відає